

ОСОБИСТІСНА МОБІЛЬНІСТЬ: КЛЮЧІ ДО УПРАВЛІННЯ

У статті розглянуто дві загальні моделі мобільності: як дії та якості особистості. Існує три канали для сприйняття інформації: когнітивний, афективний (чуттєвий) та поведінковий. Показано, що мобільність як дія залежить від особистісних якостей (вроджених та набутих), сприятливого середовища та обставин. У другій моделі мобільності виділено такі компоненти: особистісний, афективний, когнітивний, поведінковий, мотиваційно-розвиваючий, комунікаційний. Доведено, що, незважаючи на великий вплив спадковості, існує багато якостей характеру особистості, які можливо змінювати і розвивати, серед них: активність, допитливість, рішучість, відповідальність, гнучкість, здатність до саморозвитку та самовдосконалення, креативність, комунікативність.

Надано результати опитування, проведеного серед студентів четвертого курсу, з виявлення основних якостей характеру, які допомагають їм навчатися в університеті. Студенти не мали варіантів, це було питання з відкритою відповіддю. У результаті респондентами було вибрано п'ять основних рис: наполегливість, самоорганізованість, стресостійкість, комунікабельність, відповідальність, що свідчить про їхнє свідоме ставлення до навчання і постійну роботу над своїм удосконаленням. Виділено основні якості для формування особистісної мобільності: самостійність, креативність, комунікабельність та необхідність у постійному саморозвитку. Проаналізовано зайнятість сьогоднішнього студента технічного ЗВО. Представлено навчальний план бакалаврської програми спеціальності «Комп'ютерна інженерія» НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», який демонструє навантаження студентів по блоках, причому домінуючим, безумовно, є блок зі спеціальними дисциплінами. Отже, на гуманітарний цикл, завдяки якому можна розвивати якості особистості, необхідні для формування особистісної мобільності, відводиться дуже мало часу. У результаті такої ситуації тільки активне залучення студентів до позааудиторної роботи може значно сприяти розвитку у них особистісної мобільності.

Ключові слова: особистісна мобільність, набуті якості, самостійність, самоорганізованість, комунікабельність, саморозвиток, креативність, студенти.

Сучасне динамічне суспільство вимагає активних, мобільних фахівців широкого профілю, які за необхідності можуть змінювати не лише місце роботи і місце проживання, а й спеціальність. Над підготовкою таких фахівців працює педагогічна наука не лише в нашій країні, а й за кордоном, адже утримувати безробітних просто не вигідно. Доцільніше підготувати молодих спеціалістів до життя так, щоб вони самі у разі потреби змінювали професію та місце проживання, причому самі знаходили ці місця. Завдання педагогіки – з молодих, інфантильних, романтичних юнаків і дівчат зробити активних, цілеспрямованих, мобільних професіоналів, здатних поставити перед собою мету і неухильно рухатися до неї.

На думку І. А. Климова, для здійснення кардинальних змін соціальний суб'єкт має не тільки активізуватися, а й водночас почати робити не характерні для його повсякденного життя дії. Мобільна особистість здатна здійснити стійкі докорінні зміни, не боячись змінити не лише систему соціальних чинників та систему взаємодій (у якій змінюється її статус та її значущість), а й «самі принципи соціальної взаємодії, сплачуючи за зміни витратами власних ресурсів» [1, с. 59]. Безперечно, завданням сучасної освіти є формування мобільності як якості особистості, отже, розглянемо її як феномен та поняття.

Дослідники вважають, що початкове визначальне розуміння мобільності в контексті гуманістичного індивідуального підходу пов'язане з виявленням певного типу (способу) реагування особистості на навколишню дійсність, продукуванням конкретної життєвої стратегії поведінки і діяльності, певної життєвої позиції особистості, віддзеркалюючи її ставлення до світу. Базуючись на такій ідеї, вони визначають мобільність як екзистенціальну орієнтацію особистості, представлену в її структурі у вигляді ціннісно-смислового конструкту, який продукує в окремі моменти життя види, типи, рівні мобілізації людини, адекватні вимогам середовища. Звідси, до основних структурних компонентів особистісної мобільності пропонується відносити: активність, готовність до вибору та опанування професії, адаптивність і креативність. Означені компоненти розглядаються як системні якості особистості; наголошено, що категорія «особистість» насамперед відображає соціальний аспект буття людини [2, с. 75].

В. Маркін розглядає мобільність як ефективне пристосування людини до постійно змінюваних життєвих обставин, здатність удосконалюватися, гнучко реагуючи на нові вимоги й умови існування та адаптуючись до них. Людина, що володіє мобільністю, проявляє активну життєву позицію в діяльності, яка визначає орієнтацію в житті, готовність до практичної дії [4, с. 8].

Мобільність – міждисциплінарне поняття, пов'язане з гнучкістю та рухливістю мотивації, свідомою зміною стереотипів. Ми згодні з думкою Л. А. Амірової та А. Ф. Амірова, що не загальне вивчення людини, а визначення чинників, умов, засобів, методів, шляхів, аспектів формування особистості, на запит сучасного суспільства, спираючись на її індивідуальні особливості, стає предметом уваги багатьох наук [2, с. 82]. Тому не дивно, що під час розгляду цієї проблеми перетинаються інтереси філософії, антропології, політології, психології, педагогіки, соціології, культурології та інших наук.

Отже, дослідники залежно від сфери застосування мобільності розглядають такі її види: особистісну (А. Артюшенко, Т. Котмакова, Т. Сергєєва та ін.), соціальну (Ю. Калиновський, А. Кравченко та ін.), піз-

навальну, когнітивну, або інтелектуальну (Т. Аракелова, О. Дементьєва, С. Желтова, Т. Несмеянова, Г. Міхненко, Л. Хорунжа та ін.), академічну (Н. Дмитрієва, Л. Зновенко, А. Шеремет та ін.), професійну (Є. Іванченко, Л. Сушенцева, Л. Амірова, Л. Горюнова, Э. Зєр, В. Мищенко, Л. Хоронько та ін.), комунікативну (А. Акуліна, А. Алгаєв, О. Смирнова та ін.), культурну та соціокультурну (С. Слєпченкова, І. Василенко та ін.), інноваційну (І. Гузенко, Є. Подвигина та ін.), інформаційну (Н. Манаєва та ін.)

Саме нові суспільні вимоги до людини: адекватне реагування на змінне оточення, ухвалення та реалізація нестандартних рішень у ситуації ринкової конкуренції, адаптація до нестандартних умов, готовність до поповнення своїх знань змушують її бути мобільною.

Мета статті – побудувати загальну модель мобільності і визначити основні якості, необхідні для формування особистісної мобільності студентів технічних університетів.

Будь-яке сприйняття формується з трьох каналів: когнітивного (інформаційного): переконання, уявлення, думки; афективного (емоції, почуття, хвилювання) і поведінкового (поведінка, очікування, прагнення, задуми, плани). Розглядаючи мобільність особистості, можна відзначити, що вона залежатиме від таких компонентів (рис. 1):

- особистих якостей;
- середовища;
- обставин.

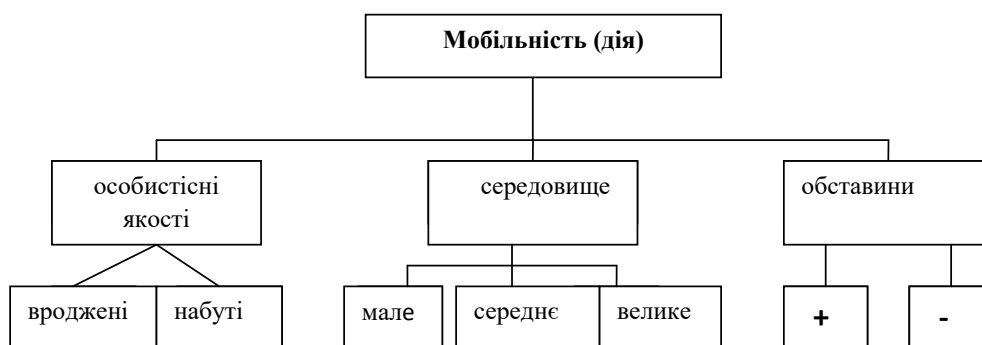

Рис. 1. Мобільність і компоненти, що формують її

На рис. 1 проілюстровано взаємозв'язок між компонентами, що сприятливі для формування мобільності, а саме: вроджені і набуті особистісні якості; мале (будинок, сім'я), середнє (учбові заклади, захоплення, друзі), велике (країна, відношення до громадян країни у світі) середовища; позитивні і негативні обставини. Незважаючи на те що сукупність усіх компонентів призводить до реальних дій, ми звернемо особливу увагу на визначення, корегування та формування якостей, які формують готовність людини до дій, а іноді навіть усупереч несприятливим умовам спонукають її діяти.

У дисертації Т. Котмакової “Формування особистісної мобільності як професійної якості майбутніх фахівців в процесі навчання у ВНЗ” у структурі особистісної мобільності виділено три компоненти:

1. Мотиваційно-когнітивний.
2. Особистісно-розвивальний.
3. Комунікативно-поведінковий.

У цих компонентах виділено чотири блоки: у першому компоненті – мотивація до отримання нових знань, у другому компоненті – саморозвиток, у третьому – ефективне спілкування та творча діяльність.

Представимо мобільність у вигляді ознаки особистості з компонентами: особистісний (вроджені та набуті риси характеру), когнітивний (інформаційний), афективний (емоційний), поведінковий, мотиваційно-розвивальний і комунікативний (рис. 2).

Рис. 2. Мобільність як ознака особистості

Особистісний компонент включає у себе два блоки: вроджені характеристики особистості і набуті під час спілкування у соціумі. Відразу відзначимо, що ще І. В. Равич-Щербо пропонувала оцінювати особистісні якості індивідуума з позиції “спадкове і середове” [5]. До спадкових рис можна віднести: активність, темперамент, допитливість, швидкість реакції, товарицькість. У статті “Діалектика біологічного і соціального в процесі формування мобільної особистості” автор Л. Амірова робить важливі висновки:

1. Структурні елементи біологічної будови людського організму, наділені певними функціями, детермінують процеси психічні, піддаються корекції внаслідок педагогічного впливу (зокрема, виховання).

2. Динаміка розвитку та формування індивідуальних властивостей і якостей людини біологічно задана і соціально зумовлена й залежить від індивідуального підходу (в умовах етно-, статевих, стратових, соціогенезу).

3. Процес засвоєння й актуалізації соціальних цінностей особистістю динамічний і на кожному етапі соціального та індивідуального розвитку людини має більш-менш виражену персоніфіковану специфіку, детерміновану його біологічною конституцією [2, с. 63–64].

Розглянемо більш уважно рис. 2. До особистісної компоненти входить два блоки: вроджені (спадкові) риси характеру індивідуума і набуті (виховані) якості. Існує низка спадкових рис, на які впливати майже неможливо: швидкість реакції та розумових процесів, темперамент. З іншого боку, є низка якостей, які можливо сформувати та розвинути: активність, допитливість, рішучість, відповідальність, гнучкість, здатність до саморозвитку та самовдосконалення, креативність, комунікативність. Після ґрунтовного аналізу різних типів мобільності виділено характеристики індивідуума, необхідні для формування особистісної мобільності: самостійність, здатність до творчої діяльності, комунікабельність та необхідність у постійному саморозвитку. Отже, зусилля педагогів мають бути спрямовані на роботу саме над цими якостями для формування особистісної мобільності студентів.

Студенти четвертого курсу факультету прикладної математики НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського» відповіли на запитання: “Які якості характеру допомагають Вам у навчанні?”, і результат опитування 25 осіб представлений на рис. 3, причому якості не були надані, опитувані самі писали їх і інколи не обмежувалися однією, а надавали перевагу двом, а подекуди і трьом якостям.

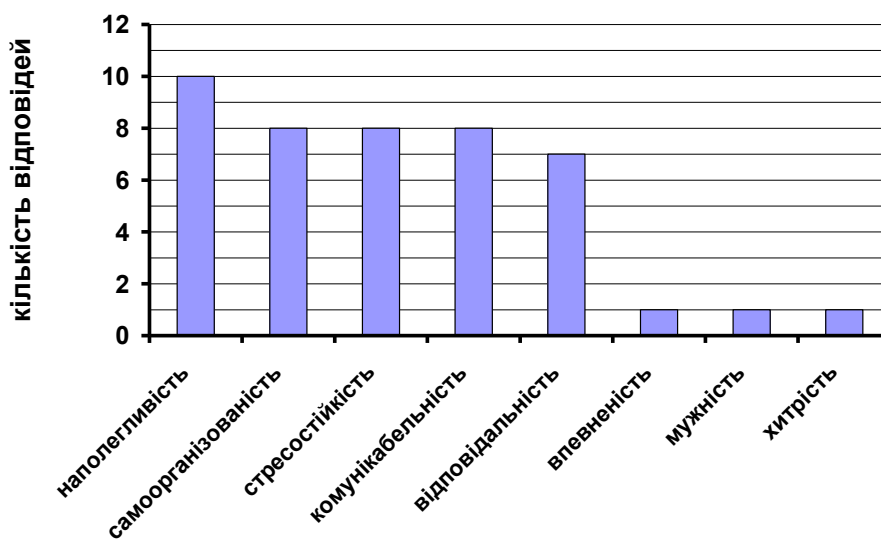

Рис. 3. Відповіді студентів 4-го курсу на питання “Які риси характеру допомагають Вам у навчанні?”

Отже, студенти надали перевагу п’ятьом якостям, без яких навчання на технічному факультеті було б неможливим, але, аналізуючи цей вибір, можна стверджувати, що саме ці риси необхідні сучасному мобільному молодому спеціалісту для досягнення поставлених цілей. Усі вони можуть бути сформовані та розвинуті під впливом середовища та скореговані виховними діями педагогів.

Проаналізуємо зайнятість сьогоденного студента технічного ЗВО. У таблиці представлено навчальний план бакалаврської програми спеціальності «Комп’ютерна інженерія» НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», для зручності навантаження подається в кредитах, а дисципліни згруповано у блоки.

1. Загальнотехнічні дисципліни.
2. Фізичне виховання.
3. Іноземна мова.
4. Гуманітарні дисципліни (окрім іноземної мови).
5. Спеціальні дисципліни.

Як видно з наведеної таблиці, навантаження студентів досить велике, причому у кожного викладача є своя жорстка програма з переліком тем, які мають бути пройдені на лекційних заняттях та закріплені на практич-

них заняттях та семінарах. Оскільки якості характеру для формування особистісної мобільності найефективніше розвивати під час роботи на заняттях гуманітарного циклу, а в технічному ВЗО кількість відведених на них годин дуже обмежена, із цією метою доцільно широко використовувати позааудиторні заходи.

	1	2	3	4	5	всього
курс						
1	9	2.5	3	4	41.5	60
2	4	2.5	3	6	42	57.5
3	4	-	2.5	-	52.5	58
4	3	-	1.5	-	45.5	50

Висновки. Побудовані моделі мобільності продемонстрували: щоб призвести до реальної дії, крім позитивних обставин та сприятливого середовища необхідні сформовані певні якості характеру особистості.

Під час опитування студенти виділили п'ять рис характеру, які допомагають їм у навчанні: наполегливість, самоорганізованість, стресостійкість, комунікабельність, відповідальність.

Визначено основні якості для формування особистісної мобільності студентів: самостійність, креативність, комунікабельність та необхідність у постійному саморозвитку, які слушно розвивати у студентів під час позааудиторної роботи, поглиблене вивчення цього питання ми вбачаємо перспективою наших подальших досліджень.

Використана література:

1. Амирова Л. А. Диалектика биологического и социального в процессе формирования мобильной личности. *Вестник ОГУ. Гуманитарные науки*. 2004. № 1. С. 59–64.
2. Амирова Л. А., Амиров А. Ф. Развитие качеств мобильной личности на этапе допрофессиональной социализации : монография. Уфа : Вагант, 2011. 194 с.
3. Котлярова И. О., Найданова Ю. В. Формирование мобильной личности в системе непрерывного образования: обзор. *Вестник ЮУрГУ. Серия «Образование. Педагогические науки»*. 2017. № 2. Т. 9. С. 6–26.
4. Маркин В. Н. Жизненная позиция личности: идеологические и социально-психологические аспекты. Москва : Мысль, 1989. 171 с.
5. Психогенетика : учебник / под ред. И. В. Равич-Щербо. Москва : Аспект Пресс, 2000. 447с.
6. Котмакова Т. Б. Формирование личностной мобильности как профессионального качества будущего специалиста в процессе обучения в вузе : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Хабаровск, 2011. 20 с.

References:

1. Amirova, L.A. (2004). Dialektika biologicheskogo i socialnogo v processe formirovaniya mobilnoj lichnosti. [Dialectics of biological and social in the process of forming a mobile personality] *Vestnik OGU. Gumanitarnye nauki*, 1, 59-64. [in Russian].
2. Amirova, L.A., & Amirov, A.F. (2011). *Razvitie kachestv mobilnoj lichnosti na etape doprofessionalnoj socializacii*. [Development of the qualities of a mobile personality at the stage of pre-professional socialization] Ufa: Vagant. [in Russian].
3. Kotlyarova, I.O., & Najdanova, Yu. V. (2017). Formirovanie mobilnoj lichnosti v sisteme nepreryvnogo obrazovaniya: obzor. [Formation of a mobile personality in the system of lifelong education: an overview] *Vestnik YuUrGU. «Obrazovanie. Pedagogicheskie nauki»*, 2 (9), 6–26. [in Russian].
4. Markin, V.N. (1989). *Zhiznennaya pozicziya lichnosti: ideologicheskie i socialno-psikhologicheskie aspekty*. [Personal life position: ideological and socio-psychological aspects]. M.: Mysl. [in Russian].
5. Ravich-Shherbo, I.V. [Ed.]. (1999) *Psikhogenetika*. [Psychogenetics]. M.: Aspekt Press, [in Russian].
6. Kotmakova T.B. (2011). *Formirovaniye lichnostnoi mobylnosti kak professyonalnoho kachestva budushchoho spetsyalysta v protsesse obucheniya v vuzе* [Formation of Personal Mobility while Studying at the University as a Professional Feature of a Future Specialist]: Extended abstract of candidate's thesis. Khabarovsk. [in Russian].

Chizhova N. V., Antonenko I. I. Personal mobility: keys to governance

The article considers two general models of mobility: as actions and personality qualities. There are three channels for the perception of information: cognitive, affective (sensory) and behavioral. It is shown that mobility as an action depends on personal qualities (innate and acquired), favourable environment and circumstances. The second model of mobility identifies the following components: personal, affective, cognitive, behavioral, motivational and developmental, communication. It is proved that despite the great influence of heredity, there are many qualities of personality that can be changed and developed. Among them: activity, curiosity, determination, responsibility, flexibility, ability to self-development and self-improvement, creativity, communication.

The results of a survey conducted among fourth-year students to identify the main qualities of character that help them study at the university are presented. The students had no options to choose, it was an open question. As a result, respondents chose five main traits: perseverance, self-organization, resilience, sociability, responsibility, which indicates their conscious attitude to studying and constant work on their improvement. The main qualities for the formation of personal mobility are identified: independence, creativity, sociability and the need for constant self-development. The curriculum of the bachelor's program in Computer Engineering of National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky KPI" is presented, which demonstrates the workload of students in blocks, and the dominant, of course, is the block with special disciplines. Thus, the humanitarian cycle, through which you can develop the qualities of personality necessary for the formation of personal mobility, is given very little time. As a result of this situation, only the active involvement of students in extracurricular activities can significantly contribute to the development of their personal mobility.

Key words: personal mobility, acquired qualities, independence, self-organization, sociability, self-development, creativity, students.